Makohon, Dmytro
Shkil'ni obrazky

PG
3948
M238S45
1911

From the Collection
of the late

JOHN LUCZKIW

Бібліотека „Вільної орґанізації укр. учит. на Буковині“
під редакцією Ілярія Карбулицкого.

Ч. 13.

Дмитро Макогон.

Шкільні образки.

Ціна 20 сот.

Мамаївці, 1911.

З друкарні тов. „Руска Рада“, під зарядом Івана Захарка.

Бібліотека „Вільної орґанізації укр. учит. на Буковині“
під редакцією Ілярія Карбулицкого.

Ч. 13.

Дмитро Макогон.

Shkil'ni

Шкільні образки.

Ціна 20 сот.

Мамаївці, 1911.

З друкарні тов. „Руска Рада“, під зарядом Івана Захарка.

ЗМІСТ:

1. Грішник . . . . . 3 стор.
2. Ліктура . . . . . 4 „
3. Два табори . . . . . 6 „
4. Службовий обовязок . . . . 8 „
5. Шкільні повідомленя . . . . 9 „
6. Подвійна кара . . . . . 13 „
7. На память . . . . . 14 „
8. Похорон . . . . . 18 „

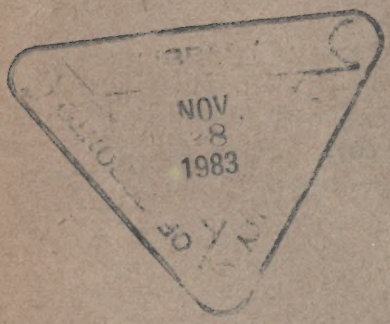

PG
3948
M238 S45
1911

Грішник.

Скінчила ся перерва. Дїти зайшли до кляси. За ними увійшов учитель. Чорнявий хлопчина із другої лавки піднїс два пальці в гору. Знак, що має щось сказати.

— А що там? — поспитав єго учитель.

— Прошу пана, Дьордїй Пустий і сегодня з'їв менї хлїб.

Виновник, що сидїв біля чорнявого хлопця, спустив очи на лавку, а зеленяво-блїде єго лице покрило ся легким румянцем.

— Ти з'їв хлїб Вівчареви?

— З'їв! — відповів тихо Пустий, не підносячи своїх очий.

— Видиш, хлопче, який ти непоправний! Вчера обіцяв ти, що вже нїколи не будеш вибирати хлопцям хлїба, і я тобі подарував, не карав тебе, а сегодня ти зробив знов те саме.

— Прошу пана, я був голодний, — сказав кріз плач хлопчина.

— А чому ти не попросив єго о букатку хлїба?

— Я просив, але він не хотїв дати.

— Менї неньо казали, аби я нїкому не давав хлїба, — відповів скоро чорнявий.

— Як він взяв тобі хлїб? З торбини?

— Е, нї! Я вибрав хлїб, вкусив лиш два рази, а він хапнув від мене. Я до него, а він залїз під лавку тай з'їв.

— Хлопцї так єго копали ногами, а він не

вилазив, аж доки весь хлїб не з'їв, — сказала одна дївчина.

— Пустий буде замкнений, — видав засуд учитель.

По науцї забрали ся дїти до дому. В другій лавцї сидїв хлопчина і плакав. По клясї проходжував ся учитель і роздумував над теперішним суспільним ладом і мертвим строгим законом, який так много людий пятнує знамям: з л о ч и н ц ї.

По часї приступив учитель до хлопця.

— Не будеш більше красти хлїба?

— Не буду.

— Йди до дому і не роби більше сего, бо то некрасно.

Хлопчина пішов, а учителеви мимохіть прийшла на гадку церковна сповідь.

— Жалуєш своїх гріхів?

— Жалую.

— Обіцяєш поправити ся?

— Обіцяю.

— Розгрішаю тебе від всїх гріхів твоїх, — говорить тодї поважно священник, а рівночасно є того свідомий, що та сама людина, з тими самими що й тепер гріхами, за два-три місяцї з'явить ся знова при єго сповідальници.

І знова та сама мертва форма.

І так без кінця...

Лїктура.

— А приходїть, дїти, завтра всї до школи, я вам знова щось цїкавого прочитаю, — сказав учитель, як дїти почали збирати ся домів.

Учитель, бачите, мав звичай прочитувати своїм школярам де-не-що із своєї бібліотеки. Вибирав цїкаві й легкі оповіданя а часами й поезиї і читав їх дїтям. Звичайно раз на тиждень. Дїти дуже любили слухати, а учителя вельми се радувало,

що єго молода авдітория, не то що інтересувалась читанєм, а, здавалось, проковтувала кождїське виголошене слово.

Як звичайно, так і тепер, на заповіджений день читаня дїти явили ся майже в комплєтї. На читанє призначував учитель завсїгди послїдну годину науки. Сим разом вибрав він Марка Вовчка „Горпину".

— Ось вам знов одно оповіданє з часів кріпацтва, — почав учитель. Більше не треба було пояснювати. Чим було кріпацтво для наших людий, дїти вже знали.

В клясї стало тихо-тихенько, очи дїтий звернені на учителя. А він сидить за столом, читає поволи і виразно та перериває читанє лише тодї, як зайде потреба пояснити дїтям яке незнане їм слово.

Дїти слухають уважно, пильно слїдять акцию події і відчувають єї своїми нїжними серцями. Враз із Горпиною радїють над малою дитиною, обурюють ся на лютого пана, що відриває бідну маму від хорої дитини, а вже як дїйшло оповіданє до того пункту, де Горпина, прийшовши з роботи, застає мертву свою малу єдиначку, дїти посоловіли, похмурились, а слабші і не видержали: слези так і покапали на шкільну лавку.

Скінчилась година, учитель довів до кінця своє читанє. З якоюсь задумою опускали дїти шкільну кімнату. За дїтьми вийшов учитель. Коли бачить, в коритари в куточку стоїть хлопчина і плаче.

— Що тобі Скрипкар?

— Я бою ся йти до дому, бо неньо муть бити.

— За що?

— Я сегодня втїк до школи. Неньо казали лишити ся дома, а я втїк. Я хотїв чути, що пан будуть читати. Тепер бою ся йти до дому.

— Ходи зі мною! Я попрошу неня, аби тобі подарували.

Перейшли толоку і зближали ся до хати. Ось вже і ворота. Учитель увійшов на подвірє. За ним ступав несміливо хлопець.

З хати вийшов старий Скрипкар.

— Добрий-день вам, — сказав увічливо учитель.

Не відповідаючи на поздоровленє, кинув ся старий до хлопця.

— А, ти „фарлаґо“, ти шибенику якийсь, так ти мене слухаєш? Таж я через тебе сегодня до міста не їхав.

Вхопив хлопця за руку став окладати єго кулаками. Учитель почав боронити бідного хлопця.

— Та лишіть дитину! За що єго бєте?

— Мой, ступи ся від мене, бо я зараз... Ти менї опікун? Ади на него! Він якимись „сторіями“ дїтий дурить. Я тобі дам таку „сторію“, що до смерти меш памятати!...

Тимчасом хлопчина забіг до хати. Обиджений, обурений учитель подав ся до воріт. А старий кричав дальше:

— Ади шибеник, він професорів на мене приводить. Може-бись ще шандарів привів на свого неня. Я тобі дам професорів!..

Виломав гнучкий прут і пішов до хати.

Два табори.

Наука релїгії: За столом сидить священник, підпер рукою голову і читає волоску ґазету, яку перед хвилею відобрав із почти. Дїти, користаючи з вільного часу, шепчуть собі тихенько. Часами декотре з них засміє ся, ховаючись при тім за плечі свого попередника.

Зложив священник ґазету, перейшов ся кілька разів по клясї і почав науку.

— Що ти є? — поспитав одного хлопця.

— Мужик! — звучала відповідь.

— Дурень ти! Не про то я питаю!

— Прошу я! прошу я! — Закричали дїти, підносячи до гори свої руки.

— Скажи нам ти!

— Я є Волох!

— Чому?

— Бо я волоскої віри.

— А є ще яка друга віра?

— Є, унїяцка.

— Хто ту віру визнає?

— Русини.

— Красно! — похвалив єго священник. — Се повинні ви всї знати. Ті люди, що мають такого пан-отця як я, належать до Волохів, а всї Русини мають пан-отця голеного. Хто вас, дїти, инакше вчить, то єму не вірте, бо він бреше.

До кінця години говорив священник на повисшу тему і тїшив ся, що дїти уважно слухають і розуміють кожде єго слово. Певний того, що єго наука вкоріїнила ся вже в молоді дїточі душі, триумфально виходив о. катехит із кляси.

Другого дня була наука істориї. Учитель покінчив приписаний материял з австрийскої істориї і приступав до істориї Руси, над якою гадав довше затриматись. Він бажав, щоб дїти докладно пізнали рідну бувальщину, бо тільки через те знанє скріпить ся їхня любов і привязанє до свого народу. Нїм приступив до властивої цїли, уважав за відповідне пояснити дїтям, що то є народність взагалї, а з окрема народність українська.

— ..... З того бачите — говорив по довшім викладї учитель, що в нашім селї жиють лиш самі Русини або Українцї...

— Прошу пана, пан-отець казали, що ми Волохи, бо ми волоскої віри! — вирвала ся одна дївчина.

Тут учитель приневолений був заговорити й про віроісповіданє і доказати прикладами, що релїгія й народність, се два окремішні понятя, які з собою не мають нїчого спільного.

В надії, що переконав дїтий і перетягнув їх

на свою сторону, відчував учитель душевне задоволенє.

Тимчасом дїти подїлили ся на два ворожі собі табори. Одні признавали рацию пан-отцеви, другі учителеви. Часто на толоцї заводили розмову про свою народність, сперечали ся і завзято обстоювали при своїм. Оба табори тратили хиба тодї свій войовничий настрій, як находили ся разом в шкільній кімнатї. Тут вони або приміряли ся до обставин і підпирали ся взаїмно: перед учителем називали себе всї Русинами, перед пан-отцем Волохами.

І учитель і священник радїли душею, а хитрі малороси, вийшовши з школи, горячо сперечали ся далї.

Службовий обовязок.

Заледви за молдавским горбом показало ся сонце, а вже хтось сильно заковтав у двері учителя. Учитель вийшов на двір. Під дверми стояла жінка недавно помершого халупника Мафтея Чабана.

— Що там скажете?

— Та прийшлам мельдувати вам, що свого Стефана не пішлю більше до школи, тай щобисьте мене на кару не подавали.

— Ваш хлопець слабий?

— Де там! пішов до служби.

— Що-ж ви робите, жінко? Та-ж він має ще три роки до школи ходити. Він вам певно того не заслужить, кілько ви заплатите кари.

— Защо я маю платити кару?

— Бо хлопця не посилаєте до школи.

— Так? А менї школа єго годує? Беріть єго вбирайте, годуйте, та, про мене, най до двайцять лїт ходить до школи. Я не маю відки на него старати. Він вже не дитина, най сам про себе дбає. Ади, хлопцеви минуло десять лїт, а ти єго ще й тепер годуй, вбирай та посилай до школи. І що він

з того має? Не гріх так дни блавучити? Най йде між людий і привчить ся роботи, бо школа єму їсти не дасть.

— Але-ж, жінко, що ви пусте говорите? До школи він мусить ходити, инакше подам вас на кару. Се моя служба, я мушу.

— А ви, пане, маєте Бога в серцю? Де ваша совість? Мене, бідну вдовицю, карати? Чи ви не знаєте моїх достатків? Та я мамалиги не маю в хатї, а тут ще двоє дрібних дїтий. Випишіть єго зі школи, нащо він вам здав ся?

— Я сам не смію дїтий зі школи виписувати. Зробіть просьбу „до міста".

— Викиньте єго, пане, самі, — налягала жінка, — я за дурно не хочу, кілько скажете, відроблю вам.

— Чуєте, що менї не можна! — сказав вже сердито учитель. — Робіть просьбу, а тимчасом посилайте хлопця до школи, бо буде зле.

Учитель пішов до хати.

— А бодай ся тобі болячка в горлї зробила! А то безвірок якийсь! — голосила дорогою жінка. Напосїв ся воріг на мене тай на мою дитину. Скорше та школа западе ся, як я пішлю туди більше свою дитину.

15. видавав учитель до кари. Коли довелось єму писати імя „Стефан Чабан", мимоволї задрожала єму рука, а та дрож, мов елєктрична струя, стрясла єго цїлого.

— Кажуть люди, що хто належито сповняє свої обовязки, той нїколи не попадає в контраст із своєю совістю. Я сповнив свій обовязок службовий, а мою совість незмірим тягаром придавив докір: пощо ти, чоловіче, без серця і чутя, видав сю бідну вдовицю до кари?

Такі то гадки снував учитель, коли лагодив „Виказ" на почту.

Шкільні повідомленя.

Надійшов 1. листопад, учитель роздав дїтям шкільні повідомленя. Одні з цїкавостю читали ноти з поодиноких предметів, другі вдоволено усміхали ся, инші знов, а таких було заледво кілька, насуплювали брови, гейби збирали ся на плач; але були й такі, що й не глянувши на повідомленє, пхали єго в торбину і мовби казали: до чорта менї сего! Коби я вже раз вийшов з тої чортівскої школи.

— Коли принести повідомленя назад? — поспитали дїти учителя.

— Ви ті повідомленя дасьте вашим родичам і скажете їм, щоби прийшли в неділю враз з тими повідомленями до шкільної канцелярії до підпису. Най нїхто з вас самий не підписує, бо я такого повідомленя не прийму. Кождий тато чи мама має в моїй присутности підписати ся. Памятайте, дїти, що так має бути а не инакше.

Сим своїм рішучим приказом завів учитель новий порядок на своїй школї. До тепер завсїгди роздавано дїтям шкільнї повідомленя і наказувано їм прочитати їх родичам. Учитель знав з переконаня, що майже жадна дитина не робила так, як їй казано. Брала повідомленє, складала в книжку, дома чи в школї підписувала свого батька і на означений час назад віддавала.

— А читав ти єго своїм родичам? — бувало питає учитель.

На се питанє мали дїти рїжні відповіди: то неня не було дома, то не хоче слухати, то забув прочитати, а вже, як котра дитина дасть на се потверджуючу відповідь, тодї цїла кляса вибухає сміхом. Видно, самі дїти в то не вірять і сміють ся зі сміливого брехуна. Бодай так здавалось тодї учителеви. А він так бажав, щоб родичі дізнались про успіхи своїх дїтий у науцї. І пощо я, нераз думав він, пишу отсї повідомленя, трачу час,

коли з того нема й найменшого хісна? Тому то сим разом впав учитель на сю думку.

Прийдуть батьки з повідомленями до мене, міркував собі учитель, я їм прочитаю ноти, виясню все докладно, скажу кілько дитина не була в школї, промовлю до серця, вони то зрозуміють — і за одним замахом маю багато приклонників школи. Яка шкода, що я скорше так не почав, дорікав собі учитель.

Нетерпеливо очікував учитель неділї. По богослуженю побачив він кільканацятьох селян на шкільнім подвірю. Кождий з них тримав повідомленє в руках. Певний своєї побіди, вийшов до них урадуваний учитель.

— А, ви до підпису? Прошу до канцелярії!

— Що за підпись? — почали кричати люди.

— Хочете нас ймити, як рибу на вудку? Го-го, не такі ми дурні, як показуємо!

— Ади! Куда то йде! Єму унії захотїло ся! — кричали горячійші.

— Не дурно і сегодня говорили пан-отець на казаню, щоби ми не вірили професорам, бо вони до унії нас тягнуть, — горлав лютий епітроп.

Збентежений і розчарований учитель стояв коло дверий, наче громом ражений. По часї аж прийшов до себе.

— Але-ж, люди добрі, не вірте бріхням, ви маєте підписати се повідомленє на знак, що вам відомо, як ваші дїти в школї справують ся. Так каже закон.

— Не хочемо і не будемо підписувати! — кричали люди ще голоснїйше. — Нас вже раз згулили, а другий раз не дамо ся. Адїть, не забрав нам дїдич весь лїс громадский? А также казав нам, щоби ми підписали ся, що лишаємо право, а він лїс зверне. А що з того вийшло? Де наш лїс? А ви до унїятів хочете нас записати? Го-го, не такі ми дурні!

— Не вірте сему! — вговорював учитель, — таж ваші дїти вже кількох лїт підписують вас на сих паперах, а чому і доси нема унії?

Ми за се нїчого не знаємо! — говорили люди. — А впрочім, що дитина знає?

— Такий підпис невальорний. Е, тому їм треба нашого підпису! Ади, підписав своєю рукою, — і пропало.

За той час зійшло ся народу повне подвірє. Як не заходив коло людий учитель, як не вияснював їм, нїчого не помагало. Нїхто в жаден спосіб не хотїв не то підписати ся, але навіть й почути, як єго дитина у школї вчить ся. Люди пхали повідомленя учителеви в руки, а коли сей не хотїв приняти, всї як оден зложили їх на камінні сходи і розійшли ся.

Довго стояв учитель на сходах, вдивляв ся на порозкидані повідомленя і роздумував над тим, що єму тепер почати.

Нема иншого виходу! говорив до себе учитель. Зберу ті папері і відошлю до повітової шкільної ради тай напишу, що така а така справа. Може вона найде тут який спосіб, бо я безрадний.

Того самого дня повандрували усї повідомленя до міста.

За тиждень покликано багато селян до староства.

— Чому ви не хочете підписати повідомлень? — поспитав людий інспектор.

Люди відповіли на се так само, як й учителеви. А епітроп додав:

— Адїть, пане, позамикайте нас, порубайте, чи постріляйте, ми не підпишемо. На се ми мали сесію, і кождий з нас заприсяг стояти твердо при своїм.

Вийшов староста, вийшли й инші урядники, вговорюють людий, вияснюють, розкладають, — все дарма! Люди слухають, притакуючо кидають головами, тай тільки всего; до підпису жадного і воловодом не притягнеш.

Кличе інспектор по одному.

— Та я вже зрозумів, куди воно йде, і я би

підписав, та щож: присяга. Не годить ся присягу ломити, самі ви знаєте.

Не довго потім, прийшли повідомленя назад до учителя. Анї одно з них не було підписане. Забрав їх учитель і поклав в шкільну шафу.

Надійшов 15. лютий. Учитель роздав дїтям знова шкільні повідомленя.

— Прочитайте їх своїм родичам і завтра принесїть.

— А неня можна підписати? — спитав один хлопець.

Всї дїти звернули свої цїкаві очи на учителя, чекаючи відповіди.

— Встати! Молити ся! — приказав учитель.

З великим поспіхом, як нїколи до тепер, випускав учитель дїтий із шкільної кімнати.

Подвійна кара.

Підчас науки, около 9-тої години, заковтав хтось в шкільні двері. Учитель вийшов на коритар. Перед ним стояв високий, плечистий мужик і з неутаєною ненавістю глядїв на учителя.

— Чосьте, пане, посилали за мною?

— Через вашого хлопця! Я собі з ним ради не можу дати.

— Ов! А то чому? То мій хлопець вже найгірший?

— Так, так, найгірший! Нїчого не вчить ся, в школї пустує, слухати мене не хоче і тим псує менї цїлу клясу.

— Добре робить! Не чіпайте ся єго, як ріпяк кожуха. Що хто зробить, все він тай він! Ви других дїтий не видите!

— Так ви менї говорите?

— Так, пане, так! Як вам мій хлопець на завадї, то випишіть єго зі школи і мете мати спокій. Тим би я гриз ся, що він вас не слухає! Мене

мусить слухати, бо я єго неньо, я єго годую, а — а ви?

— Загороднюк! Я вас в послїдне кличу до школи і раджу вам, не підмовляйте хлопця до злого, бо ви самі зле на тім вийдете.

— А я вам в послїдне кажу, не замикайте менї хлопця по школї, бо він вам всї шиби повибиває, а я за них платити не буду. То я вам мельдую, абисьте знали! Ади! З школи кримінал заводить!

Послїдні слова сказав вже на шкільних сходах. Тріснув фірткою і вийшов на дорогу. Учитель увійшов до кляси.

— Прошу пана, мене Загороднюк вдарив два рази в лице, — плачучи скаржив ся малий хлопчина, з червоними, палаючими щоками.

— Він казав на панову маму „посороми", — скаржив другий хлопець.

— Я чув! І я! І я! — закричали дїти.

— Загороднюк, ходи сюди! — рішучим голосом приказав учитель.

Всї дїти звернули свої очи на Загороднюка. Він сидїв в лавцї, опер голову на руку та глумливо глядїв на учителя.

— Ходи сюди! Чуєш, чи нї?

Хлопець не рухав ся. Зїдливий усміх грав на єго обличу. Учитель приступив до єго лавки.

— Йди до таблицї!

— Або менї тут зле? — відповів зухвало хлопець.

Та відповідь ще більше роздратувала учителя. Він зловив хлопця за руку, а витягнувши на силу з лавки, потрутив єго перед себе. Хлопець нароком паде на підлогу і розбиває собі ніс. Скоро потім зриває ся і обкровавлений, простоволосий біжить до дому.

Старий Загороднюк повіз сейчас хлопця до судового лїкаря. За кілька днїв покликано учителя до суду.

За „побитє“ шкільної дитини засуджено учителя на три днї арешту або 30 корон кари. Місяць опісля, дістав учитель від шкільної власти писемну нагану.

На память.

Тодор Косован, ученик четвертої кляси, був сином бідного зарібника. Батько єго служив в посесора і з тої мізерної заслуженини тяжко вживляв свою численну родину. Тодор був учеником середних здібностий і вельми спокійної вдачі. Учитель любив тихого, слухняного хлопця й помимо того, що він частенько запізняв ся до школи. Се спізненє було по части й оправдане. Хлопець носив що днини обід батькови, якого часами не заставав у стайнї, тож мусїв підождати. В чім тут винен бідний хлопець? І учитель оправдував єго в душі, а лиш „про людске око“ напоминав хлопчину та рівночасно болїв над малим Тодором, дивлячи ся на єго червоне, від бігу спочене лице.

Один лиш клопіт мав учитель з тим учеником: він рідко коли вивчив завданий єгих на память. О кілько мога учитель улекшував дїтям сю роботу, бо був він того переконаня, що дїтям не повинно ся нїчого завдавати до дому. На те є школа, і в нїй мають дїти не лиш учити ся, але й вивчити приписаний материял науковий. Одні лиш поезиї мусїли дїти вже більше самі дома вчити ся. І дїти вчили ся. Рідко коли, крім Тодора Косована, найшла ся ще й друга дитина, щоб не вивчила того, що було завдане. Не те вже бідний Тодор! Кождий понедїлок був для него страшним, фатальним днем.

От і тепер: сидить сумовитий, очи спустив на лавку і не гляне навіть на учителя.

— Ти знов не знаєш на память? — заговорив до него учитель.

— Лиш трохи знаю, — відповів по-тихо хлопець.

— Чому-ж ти добре не навчив ся?

— Я не мав часу.

— А в неділю?

— В неділю я заступав неня в дворі, бо вони ходили в село.

Таку відповідь чув учитель кождого понеділка.

— Сим разом вже тобі не подарую! — сказав учитель. — Лишиш ся сегодня по школі і будеш вчити ся.

Тодор не відповів ні слова. Приняв засуд спокійно, майже байдужно, подібно, як се роблять ноторичні пустії або лінюхи, яким се частенько трафляє ся. Ся обставина звернула увагу учителя, і він почав пильно обсервувати хлопця. Вже по короткім часі переконав ся учитель, що голова хлопця занята якимись важкими думами, які не мають нічого спільного з наукою. Він сидить тихо, здає ся слухає і уважає, а поспитай єго, не повторить навіть реченя, висказаного найблизшим сусїдом. Очи хлопця прибрали мелянхолійний вигляд і уперто глядїли на шкільну грубу. Учитель потайно слїдив за кождим рухом, за кождим иншим виразом лиця малого Тодора і був того переконаня, що в душі єго ученика кристалїзує ся якийсь плян, якась певна, непоборима рішучість.

На коритари задзвонив дзвінок, наука скінчила ся. По молитві почали дїти збирати ся домів. Учитель випровадив дїтий за шкільну браму, а відтак завернув до шкільної кімнати, бо страх бажалось єму поговорити з хлопцем, пізнати єго душу і ті тяжкі думи, які він снував сегодня.

Яке-ж здивованє огорнуло учителя, коли він, увійшовши до кляси, не застав там свого ученика. Хлопець відчинив вікно і втїк, не встигши навіть примкнути єго за собою. Сей випадок вразив немило учителя. Доси ще таке ся єму не трафляло.

Навіть Андрусяк, найбільший збиточник і пустїй, не важив би ся щось подібного зробити.

Коли перейшло перше обуренє, почав учитель холодно застановляти ся над сим каригідним вчинком і дійшов по часї до того висновку, що зайшла така обставина, що хлопець м у с ї в се вчинити.

На другий день застав учитель Тодора Косована як звичайно над книжкою. Сидїв тихенько в лавцї і читав сю поезию, за яку вчера мав бути замкнений.

Почала ся наука. Учитель знова обсервував хлопця, часто питав єго, а він за кождим разом давав вдоволяючу відповідь. Через цїлий час науки учитель і словом не згадував хлопцеви про єго провину, що осмілило Тодора до того степени, що він, як і давнїйше, почав відтак знова глядїти в очи учителя своїм цїкавим, проникаючим зором.

По науцї всї дїти вийшли з лавок і станули парами. Несміливо вийшов і Тодор і став коло свого товариша.

Учитель приступив до Тодора і взяв єго за руку.

— Ви, дїти, йдїть до дому, а ти Косован лиши ся зі мною: маю з тобою про щось говорити.

Хлопець спаленїв по вуха. Учитель запер шкільні двері.

— Чого ти, хлопче, вчера втїк зі школи?

— Прошу пана, я вже вмію на память.

— Про те я тебе не питаю. Скажи менї, чому ти втїк через вікно?

— Я від дванацятої години мав йти паньску пшеницю полити. Я кождої днини зарабляю в пана десять крейцарів і даю неневи. А вчера бувбим заробив лиш пять крейцарів, а неньо були би били.

— Чому лиш пять?

— Бо як котрий хлопець прийде трохи пізнїйше, то окоман дає вечером лиш пять крейцарів.

— А се красно зі школи вікном втїкати?

— Не красно.

— А нащо ти се робиш, коли видиш самий, що то некрасно.

Хлопець розплакав ся.

— Прошу пана, я сего більше не зроблю. Най мене неньо і вбють на смерть, я більше втїкати не буду.

Учителеви закрутили ся в очах слези.

— А ти вмієш на память?

— Вмію.

— Ану, говори!

Хлопець віддеклямував як найкрасше.

— Коли ти навчив ся?

— Вчера в ночи. Я мав свій крейцар і купив собі свічку. Як мама заснули, я пішов до хорім, засвітив собі свічку і навчив ся.

Сї слова зворушили учителя до глубини душі. Несвідомо цїлком інстиктивно сягнув він рукою до кишені, вибрав дві короні і дав їх хлопцеви.

— На, хлопче, се дарунок від мене, промовив мов опянїлий учитель.

Надзвичайна радість блиснула на лици хлопця. Вхопив дві короні і вихром полетїв до двора, до свого неня.

Похорон.

Була гарна весняна днина. На голубім, безхмарнім небі, висше паньского лїса, стояло сонце і через відчинені вікна посилало свої золоті проміня до шкільної кімнати та освічувало ясні, веселі лиця шкільних дїтий. За столом сидїв учитель і говорив дїтям про шкідливість алькоголїчних напоїв. Дїти слухали уважно, видно, інтересували ся викладом,

Нараз задзвонили церковні дзвони. Звуки дзвонів воздушною филею несли ся по селу, за-

ходили до шкільної кімнати, торгали дїточі серця, а на веселі безжурні лиця витискали пятно жалю і суму.

— Вже дзвонять Бадюкови... — прошепотїв один хлопець до свого сосїда.

— Бадюкови дзвонять... — загомонїли сумно дїти.

— Бадюк вже помер? — поспитав учитель.

— Помер!

— Коли?

— Сегодня рано!...

Николай Бадюк був найлїпшим учеником пятої кляси. Ходив пильно до школи і вчив ся як найкрасше. Ще тому тиждень назад сидїв він ось тут з краю в третій лавцї здоровий, веселий, а сегодня дзвони розносять по селу сумну вість, що єго нема вже між живими. Жалко стало учителеви молодого житя, що так несподївано, мов та скошена цвітка, на віки попращало ся зі світом. Задумав ся учитель, задумались і шкільні дїти. А дзвони дзвонили і немилосердно торгали їхні збентежені серця.

Нараз хтось заковтав в шкільні двері. Учитель вийшов з кляси. На коритари з сумними мокрими очима стояв простоволосий Петро Бадюк.

— Помер ваш хлопець, Петре... — з щирим співчутєм промовив учитель.

— Помер, пане, помер... — киваючи головою простогнав бідний батько, заливаючись при тім горячими слезами.

— Най з Богом спочиває!

— Дякувать вам, пане, за добре слово! Та я маю до вас просьбу: завтра в мене похорон, тож потрудїть ся з шкільними дїтьми і ви до мене, та відпровадьте єго на цвинтар. Зробіть єму ту послїдну прислугу, бо він варта сего. Ой, варта, варта... — заголосив Петро.

— Бог менї свідком, Петре, як рад би я вам із щирої душі се зробити, так щож, не можу,

бігме не можу! Ваш хлопець вмер на шкарлятину, а се є заразлива хороба.

— Так, пане! То ви менї і моїй дитинї такий сором хочете зробити? То за то, що я вас у всїм слухаю? Я-ж вас мав за свого приятеля.

— Але-ж, Петре, я вам і дальше буду приятелем, але зрозумійте мене, що сего не можу зробити! За се чекала би мене строга кара. Здає ся, що й школу замкнуть через смерть вашого хлопця.

— Що? через мою дитину хочете школу замкнути? А в мене що, яка холєра в хатї?

— Не холєра але шкарлятина, а се є заразлива слабість. Можуть другі дїти набрати ся, а відтак, хто за се відповість?

— Я відповім!

— Не ви, але моя служба має за се відповісти!

— То ви таки не хочете йти?

— Не смію!

— Добре пане! Як ви боїте ся якоїсь там боли, так сидїть собі дома. Я собі самий дїтий спрошу, а ви абисьте відтак не банували на мене. Я добрий кому добрий, але вже як злий, то й дїдька не треба.

— А я вам раджу, Петре, не спрошувати дїтий, бо вас за се чекає кара,

— Кладїть „штроф“ на мене, який самі хочете, — я заплачу. Продам парть свого сина і заплачу; єму вже моєї парти не треба.

Обурений на учителя, вийшов Петро на двір. Ідучи домів, забув він про своє тяжке горе, а роздумував тепер над тим, яким способом міг би він як найскорше пімстити ся на учителю, якого доси уважав за свого приятеля. Видно найшов вже спосіб, бо чоло єго на хвилю роз'яснилось а в кутках єго уст заграла усмішка вдоволеня.

— Дїти, — заговорив учитель увійшовши до кляси, — ви знаєте вже, що ваш добрий товариш, а мій найлїпший ученик помер. Завтра єго ховають.

Годило-б ся нам віддати єму послїдну прислугу і піти на єго похорон, коли-б не та обставина, що він, як ствердив се лїкар, помер на шкарлятину, заразливу слабість.

Дальше пояснював учитель, що то є зараза, в чім вона криє ся, говорив про бакцилї, а обговоривши все те докладно, остро заказав дїтям брати участь в похоронї їх товариша, а то з огляду на небезпеку їх власного здоровля.

На другий день відбув ся похорон. Помимо заказу двірника зійшло ся майже цїле село на похорон до Бадюка, маючого і загально поважаного господаря. Прийшло також і кільканайцятеро шкільних дїтий, яким Бадюк приобіцяв дати по хусточцї і по десять крейцарів, По похоронї запросив Бадюк всїх людий до себе. Дїтий поклав він за осібний стіл і огощував їх горівкою.

— Пийте, дїти, пийте за душу мого Кольця. Не дивіть ся на то, що ваш пан заборонив вам пити горівку. Не слухайте єго! Горівка не тріло, нї, вона потїха і розрада наша.

— Він тому заказує пити, бо хоче пімститись на коршмареви за послїдні громадскі вибори, — заговорив один господар, сторонник жидівскої партиї.

— Туди, туди воно йде, чесні людоньки, тай ви дїти, — залебедїв пяним голосом Бадюк. — Вже я знаю, який сей професор! Але я єму покажу! Коби до недїлї, я зараз випишу ся з читальнї...

— Сего вже не робіть, куме Петре, заговорив один з видїлових читальнї, — як маєте з професором які рахунки, то можете і в читальнї з ним порахувати ся.

— Вже я єму покажу! — викрикував Петро, не забуваючи при тім за своїх гостий. Бігав від стола до стола і всїх припрошував їсти і пити.

— Та бо ви, дїтоньки, не дрімайте! Пускайте порційку кружельцем, не соромте ся! Ну, Костику, а ти що?

— Не можу більше пити, бадіку!

— А Кольця мого ти любив?

— Любив!

— Як ти єго любив, так випий за єго душу.

І Костик випив. Пішла порция дальше з рук до рук, дїти пили за душу свого товариша, а при тім, як старі, приговорювали.

— Адїт, людоньки добрі, тай ви гречні дїти, адїт, який сором зробив з моєї хати наш професор. Вчера говорив він дїтям, що в моїй хатї якісь хробачки в воздусї лїтають. Вони болу від мене розносять... Дивіть ся, люди, дивіть ся добре, бо може я не виджу, може мене вже заслїпило, дивіть ся, прошу вас, шукайте в мене тих хробачків, бо на то мете присягати. Я сего не лишу, я до суду єго подам.

Всї люди дивили ся на стелю і обіцяли ся посвідчити Петрови, що в хатї хробачків не видко.

Сонце ховало ся за горб, надходив вечір. З хати Бадюка нїс ся тужливий спів. Співали старі, співали й дїти, обнявшись руками за шиї і, як їх батьки, кивали в такт головами.

А серед сего співу часто можна було чути Петрів голос:

— Я єму покажу! Я єго навчу!...

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY